

İsimden İsim Yapan +sAk Eki ile Fiilden İsim Yapan -sAk Ekinin Yapı ve Anlam Bakımından Değerlendirmesi*

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan Doğan
Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ahmetturandogan@gmail.com

Öz

Türkçede eklerin büyük bir öneminin olduğu herkesin malumudur. Bu ekler içerisinde de yapım ekleri, yeni kelimelerin türetilmesi ve çeşitli anlam ilgilerinin kurulmasında kullanılır. Bu durum, Türkçenin tarihi seyri boyunca eklerin az-çok değişikliğe uğramasıyla belli bir düzen içerisinde devam etmiştir. Aynısı, +sAk, -sAk ekleri için de geçerlidir. Bu ek de zaman içerisinde hem yapı hem de anlam bakımından bazı değişikliklere uğramıştır. Önceleri isimden isim yapma ekiyken, ses düşmesi nedeniyle doğrudan fiillere de eklenir olmuştur. Böylece, görevleri arasına fiilden isim yapma da eklenmiştir. Buradan hareketle, çalışmada +sAk, -sAk birleşik eklerinin oluşumuna, birleşik olarak kullanıldığı örneklerin neler olduğuna, Türkçenin değişik dönemlerinde nasıl kullanıldığına, isim ve fiillere eklenerek ne tür kelimeler yaptığına ve Türkçenin dönemleri üzerine yapılmış dil bilgisi çalışmalarında yer alıp almadığına bakılmıştır. Bu işlem yapılırken de Türkçenin tarihi devirlerine ait eserlerden, bu eserler üzerine yapılmış incelemelerden ve günümüzdeki dil bilgisi çalışmalarından eklerin kullanımıyla ilgili örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, yapım eki, dil bilgisi, +sAk eki, -sAk eki.

The Evaluation of “+sAk” Suffix Which Forms Noun from Noun and “-sAk” Suffix Which Forms Noun from Verb in Terms of Structure and Meaning**

Abstract

It is a known fact that suffixes have an important place in Turkish. Derivational suffixes among these suffixes are used for the formation of new words and various meanings from the words. This situation has continued in an order in the course of the history of Turkish language with a little change. This is also valid for +sAk, -sAk suffixes.

* Bu makale, Türk Dil Kurumu tarafından 2-3 Haziran 2016 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen Türk Dilinde Ekler Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş biçimidir.

** This article is the expanded and revised version of the paper presented at the Symposium on Suffixes in Turkish Language organized by the Turkish Language Association between 2-3 June 2016 in Istanbul.

These suffixes have undergone some changes in terms of both meaning and structure in the course of time. In the beginning, they were suffixes which formed noun from noun and now they are also added to verbs directly due to deletion. Thus, a new function for the suffixes, the formation of noun from verb, has emerged. From this point of view, the formation of compound *+sAk*, *-sAk* suffixes, examples that contain them, how they are used in different periods of Turkish language, what kinds of words they form by being added to nouns and verbs, and whether they exist in grammar studies in the periods of Turkish language or not were discussed in this study. In addition, examples from works belonging to the historical periods of Turkish language, studies being conducted on these works and current grammar studies in terms of the usage of the suffixes were presented.

Keywords: Turkish language, derivational suffix, grammar, *+sAk* suffix, *-sAk* suffix.

GİRİŞ

İsimden isim yapan +sAk eki ile fiilden isim yapan -sAk eki üzerine pek çok araştırmacı fikir beyan etmiştir. Türkçenin farklı dönemlerine ait olan bu değerlendirmeler, genellikle birkaç cümlelik değerlendirmelerdir.

Gabain, ekin arzulama ve istek bildiren isimden fiil yapma eki +sa- ile genellikle sıfatlar yapan fiilden isim yapma eki olan -k'nin birleşiminden oluştuğunu belirtmiş ve +sAk ekini isimden sıfat yapan ekler arasında değerlendirmiştir: *keksek* (*kek* "kin"+*sek*) "kinli, kindar", *tapıgsak* (*tapıg* "hürmet"+*sağ*) "hürmetkâr" (2007, s. 48). Gabain'in verdiği bilgilerden ekin Eski Türkçe döneminde isim kök veya gövdelerine geldiği görülmektedir.

Eraslan, çalışmasında +sAk ekini Gabain'in dediklerine benzer bir şekilde "sıfat mahiyetinde gövdeler türeten isimden isim yapma eki" olarak tanımlamıştır. Gabain'in dediği gibi +sa-ğ / +se-k yapısında birleşik bir ek olabileceğini eklemiş ve Gabain'le ortak örnekler vermiştir (2012, s. 101).

Brockelmann, +sAk ekinin dilek ifade eden desideratif fiillerden türetilen sıfat olduğunu belirtmiş ve dediklerini Orta Türkçe dönemindeki şu örneklerle desteklemiştir: *bağırsak* "merhametli", *barıgsak* "gitmeye istekli, gitmeye hazır", *keligsek* "gelmeye istekli", *kirigsek* "girmeye istekli", *oduğsak* "uyanık", *sarımsak* "sarımsak", *tirigsek* "yaşamaya istekli", *туруğsak* "durmaya istekli", *yansak* "uygun", *yükssek* "yüksek" ... (1954, s. 135-136). Ancak, burada verilen örneklerin tamamının dilek bildirmediği görülmektedir: *bağırsak*, *oduğsak*, *sarımsak*, *yansak*, *yükssek*.

Deny, isimden türemiş fiiller başlığı altında -sa / -se ekinden bahsederken bu eke değinmiş ve Altaycanın "...e meraklı" anlamındaki -sak / -sek eklerinin -sa / -se ekinden meydana getirilmiş olacağını belirtmiştir: *ırakızaç* "rakıya meraklı, rakıya düşkün", *çayzaç* "çaya meraklı", *törzök* "şeref yerinde oturmasını seven". Deny, Altaycanın yanında bu ekin Yakutçada da -msex şeklinde bulunduğunu eklemiştir: *bisimsex* "bizimkine meyleden, bizim tarafa meyleden". Bunun yanında -igse ekinin -(I)gsAk ekine denk olduğunu ve Divanu Lugati't-Türk'te bulunan bu ekin "niyet" anlamı veren sıfat-fiil eki olarak kabul edildiğini belirtmiştir (2012, s. 461-462). Deny, bu araştırmasında +sAk ekini isimlerden merak ve meyil bildiren isimler yapan bir ek olarak ele almış; ancak fiilden isim yapan -sAk ekine değinmeyip -(I)gsAk şeklinde birleşik hâlden bahsetmiştir.

Atalay, ekin fiil ve isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ile sıfat yaptığını belirterek şu örnekleri vermiştir: isim (*barsak* "aslı; bağırsak", *kursak* "kemer, kuşak, bel bağı", *varsak* "enli bir çeşit kılıç; bir Türkmen boyu"; aygıt ismi (*susak* "kırlarda çeşme ve kuyu başlarında bulunan ağaçtan oyma ve saplı tas veya maşrapa"; sıfat (*uysak* "uyuntu, düşüncesiz") (1941, s. 236). Atalay, bu değerlendirmesinde hem isimden isim hem de fiilden isim yaptığını belirtmiş; ancak iki görevi birden yerine getirmesi durumuna değinmemiştir.

Hacıeminoğlu, -k ekini dışarıda tutarak -sa- / -se- ekinin Karahanlı sahasında hem isimden isim hem de fiilden fiil yapma eki olarak işlek bir şekilde kullanıldığını belirtmiş; ancak bu durumun Türk dilinin genel kurallarına aykırı olduğunu da eklemiştir. Türkçede aynı ekin hem isim tabanına hem de fiil tabanına gelemeyeceğini; ancak bu ekin istisnai bir durum içerdiğini ve bu kuralın dışında kaldığını aktarmıştır. Bu ekin sahip olduğu istisnai durumun -a- / -e- ve -k- / -k- eklerinde de görüldüğünü; fakat bu eklerin -sa- / -se- eki kadar işlek olmadığını belirtmiştir. Bu ekin söz konusu dönemde fiilden fiil yapmanın yanında fiillerden yapılmış isimlerin üzerine gelerek onlardan tekrar fiiller yaptığını da söylemiştir:

alıgsa- “almak istemek”, *barıgsa-* “varmak istemek”, *keligse-* “gelmek istemek”, *satıgsa-* “satmak istemek”... (2008, s. 140-141, 159-160).

Banguoğlu, eki sadece isimden isim yapma ekleri arasında değerlendirerek, *-dek* ve *-lek* ekleri gibi isimden *-se-* fiili tabanlarına düşmeli *-ik* ekinin gelmesi ve önceki ile kaynaşmasından doğmuş bir birleşik ek olacağını belirtmiştir. Ayrıca, *-sek* eki ile biten kelimelerden hangilerinin *-se-* fiillerinden, hangilerinin doğrudan doğruya isim kökünden geldiklerini her zaman bilmenin imkânsız olduğunu ve bu yolla türetilen kelimelerde istek anlamının da çoğu zaman korunmadığını eklemiştir: *er-se-k* “erkek delisi (kadın)” anlamında iken, *su-sak* “su kabı” anlamına geliyor. Bunun yanında, Eski Türkçeden itibaren gelmiş bazı bu türlü ad ve sıfatların da farklı yorumlara muhtaç olduğunu (*kursak* < *kurugsak*, *dırsek* < *tırsgek*, *bağırsak* < *bağarsuk*...) ve bu ekin Batı Türkçesine nazaran Doğu Türkçesinde daha geniş bir kullanım alanı kazandığını (2004, s. 198-199) belirtmiştir. Banguoğlu, çalışmasında bu ekin fiil köklerine gelerek onlardan isim yaptığını ise belirtmemiştir.

Zülfikar, isme gelen *+sAk* ekinin isim ve sıfat yaptığını ve bu ekin isimden fiil yapan *-sa* ekiyle isim ve sıfat yapan *-k* ekinden oluştuğunu belirterek, şu örnekleri vermiştir: *susak* “susamış”, *ersek* “ersemiş, erkeksemiş”. Fiile gelen *-sAk* ekinin ise isim ve sıfat yaptığını bildirmiştir: *savsak*, *tutsak* gibi. Bu ekle Cumhuriyet döneminde *ıraksak* ve *yakınsak* terimlerinin türetildiğini bunların da *ıraksa-* ve *yakınsa-* fiillerine *-k* eki getirilerek yapıldığını söylemiştir. Bunun yanında, bu ekle kurulmuş kelimelerin halk ağzında da örneklerinin olduğunu (*bunsak* “sıkıntı verici loş, nemli”, *soksansak* “iğne”, *bayırsak* “az bayır”, *boğazsak* “obur, pisboğaz”...) bildirdikten sonra ekin kelimeye “birtakım nitelikleri bulundurma, istekli olma, meyyal” kavramı (isim: *tutsak*; sıfat: *susak*, *evsek*, *savsak*, *uysak*, *yakınsak*, *ıraksak*) ve “araç, gereç” kavramı (isim: *burunsak*) kattığını eklemiştir (2011, s. 138). Zülfikar’ın bu eki hem isimden isim hem de fiilden isim yapma ekleri arasında değerlendirdiği görülmektedir.

Korkmaz, bu eki hem isimden isim hem de fiilden isim yapma ekleri arasında değerlendirmiştir. İsimden isim yapma eki olan *+sAk*’ın addan “istek” bildiren fiil yapma ekiyle, fiilden ad ve sıfat türeten *-k* ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ek olduğunu, işlek olmadığını ve eldeki sayılı örneklerin tarihi dönemlerde yapılmış türetmelerin uzantıları olmasından dolayı zaman içerisinde ekin eklendiği sözlerin şekil yapısında ve işlevinde bazı değişimler meydana geldiğini, bu nedenle de çok kez *+sAk*’lı kelimelerin ilk şekillerini bulmanın güç olduğunu belirtmiştir: *aksak*, *bağırsak*, *boğazsak* “obur”, *burunsak* “hayvanlarda burun başlığı, burun ipi”, *ersek* “erkek düşkününü kadın”, *dırsek*, *kursak*, *ölümsek* “zayıf, cılız”, *sarımsak*, *savsak* “ihmalci”, *tutsak*, *tümsek*, *yüksek vb.* (2003, s. 61). Ayrıca Korkmaz, fiilden isim yapma eki olan *-sAk*’ın *Ig+sA-k* > *-sA-k*’tan geldiğini belirtmiş ve fiilden tek tük ad ve sıfat türetmiş ölü bir birleşik ek olduğunu ve eldeki birkaç örneğe göre fiilin gösterdiği işi üzerinde nitelik olarak taşıyan veya o işe meyilli, istekli olan anlamında ad ve sıfatlar türettiğini bildirmiştir: *savsak* “ihmalcâr”, *tutsak* “esir”, *uysak* “bön, aptal”, *tümsek vb.* (2003, s. 105). Korkmaz’ın hem isimden isim hem de fiilden isim yapma başlığı altında birkaç kelimeyi ortak olarak verdiği görülmektedir: *savsak*, *tutsak*, *tümsek*.

Taş, Kutadgu Bilig üzerine yaptığı söz yapımı çalışmasında *+sAk* ekine yer vermiş ve *bağırsak* ve *tulsak* kelimelerinde yer aldığını belirtmiştir (2005, s. 78). Taş’ın çalışmasında incelenen eserin döneminden dolayı fiilden isim yapan *-sAk* eki yer almamıştır.

Ergin, söz konusu eki, fiilden isim yapma ekleri arasında değerlendirip işlek bir ek olmadığını ve *tut-sak* kelimesinde bu ekin bulunduğunu belirtmiştir (2009b, s. 197). Özçelik ve Erten de eki, sadece, fiilden isim yapma ekleri arasında gösterip isim ve sıfat olarak kullanılan kelimeler yaptığını söylemişlerdir: *tutsak, savsak, kursak* (2011, s. 85). Vural ve Böler, eki sadece isimden isim yapma ekleri arasında değerlendirmiştir. Bu ekin, Eski Türkçeden beri var olan kelimelerde görüldüğünü; ancak bu kelimelerin farklı farklı yorumlar istediğini, köklerini bugünkü hâlleri ile açığa çıkarmanın zor olduğunu ve bunun için de kök olarak kabul edildiğini belirttikten sonra şu örnekleri vermiştir: *kursak, dirsek, tümsek, yüksek, bağırsak, ölümsek, susak, yakınsak* (2014, s. 165). Hengirmen, eki hem isimden isim hem de fiilden isim yapma ekleri arasında göstermiştir. İsimden isim yapma ekleri için, genellikle ad soylu sözcüklerden sonra gelerek benzerlik ve gibilik anlamı verir, açıklamasını yaptıktan sonra *ağırsak, bağırsak, susak, yakınsak* ve *ırsak* örneklerini vermiştir. Fiilden isim yapma ekini *-sak (-sek, -sık)* şeklinde gösteren Hengirmen, bu ekin genellikle ad ve ad soylu sözcüklerle kullanıldığını ve işlek bir ek olmadığını belirterek şu örnekleri vermiştir: *tutsak* ve *savsak* (2006, s. 298, 313). Eker de eki isimden isim ve fiilden isim yapma ekleri arasında göstermiştir. İsimden isim yapma eklerinden bahsederken, ekin kullanım sıklığının çok az olduğundan, Modern Türkiye Türkçesinde *ırsak* ve *yakınsak* gibi kimi fizik terimlerinin yapımında kullanıldığından ve fiilden isim yapma eki olarak da sadece *tutsak* örneğinin bulunduğu söz etmiştir (2011, s. 340, 349). Son olarak, Bulak +sA- isimden fiil yapma eki üzerine yapmış olduğu çalışmasında ekin *-Iğ+sA-k > +sA-k > +sAk* yönünde bir değişim gösterdiğini belirtmiş ve bu ekin isimden fiil yapma eki olarak kullanıldığını bildirerek bu yönde bir değerlendirme yapmıştır (2012, s. 695). Bulak, ayrıca +sA- ekinin değerlendirmesinde bu ekin eklendiği kelimenin sonundaki *-ğ / -g* fiilden isim yapma ekinin düşmesi sonucu fiillere de geldiğini bildirmiştir (2012, s. 702). Bulak'ın +sA eki ve bunun zaman içerisinde oluşturduğu birleşik ekleri ele aldığı çalışmasında bu ekin eklendiği kelimenin sonundaki *-ğ / -g* fiilden isim yapma ekinin düşmesiyle oluşan *-sAk* birleşik ekinde bahsetmediği, bunun yanında konunun kapsamı gereği de +sAk ekini derinlemesine ele almadığı görülmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan eklerle ilgili çeşitli araştırmacıların görüşlerine yer verildikten sonra bir duruma daha dikkat çekmek gerekmektedir. +sAk ve -sAk birleşik ekleriyle ilgili yapılan çalışmalarda bu ekler altında birleşiklik özelliği göstermeyen +sA-k, -sA-k yapısında iki ayrı ekle oluşturulmuş kelimelere de yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada "Söz konusu eklerin birleşik olarak yer aldığı veya almadığı kelimeler hangileridir, birleşiklik veya ayrılık nasıl anlaşılır?" gibi sorulara da cevap verilmeye çalışılmıştır.

1. DEĞERLENDİRME

Bu başlık altında +sAk, -sAk eklerinin tarihî gelişimi, yapısı, anlam alanı art zamanlı ve eş zamanlı değerlendirilmiştir. Bunun yanında, söz konusu eklerin birleşik ek veya iki ayrı ek olduğu kullanımlara açıklık getirilmiştir. Son olarak ise günümüzdeki *bağırsak* kelimesinin *bağırsuk, bağarsuk, bağarsık* gibi kullanımlarla olan ilişkisine değinilmiştir.

1.1. +sAk, -sAk Eklerinin Tarihî Gelişimi, Yapısı ve Anlam Alanı

+sAk eki, Eski Türkçe döneminden itibaren isimden isim yapma eki olarak kullanılmıştır. Ekin Türk dili içerisinde tespit edilebilen ilk örneği *Irk Bitig'*de geçmektedir: *kurugsak* "kursak, mide" [Irk Bitig, 8] (Tekin, 2013, s. 19). Bunun yanında, Eski

Uygur Türkçesi döneminde diğer bazı metinlerde de kayıtlara geçmiştir: *karsak* “bir tür tilki” [Altun Yaruk, 599/16] (Kaya, 1994); *bağursak* “bağirsak”, *keksek* “kindar”, *kuruşsak* “kursak, karın”, *tapışsak* “hürmetkâr” (Gabain, 2007); *amsak* “zevk, eğilim, temayül”, *bağirsak* “bağirsak”, *koğursak* “kursak” (Caferoğlu, 2011); *oduşsak* “uyanık” (Erdal, 1991). Söz konusu ekin Türkçenin ilk yazılı dönemlerinde isimlere eklenerek genellikle bazı organ ve hayvan adlarında kullanıldığı görülmektedir. Anlam bakımından ise, organ ve hayvan adlarını ayırırsak, bir şeye karşı istekli, meyilli olma; ismin bildirdiği niteliğe çok sahip olma bildirmektedir.

Hem isme hem de fiile gelen örneklerinin doğrudan +sAk ekinde olmasa da ekin birleşenlerinden biri olan +sA- ekinde Eski Uygur Türkçesi döneminde iki şekilde de kullanılıyor olması bu dönemden itibaren hem isme hem de fiile gelmeye başladığının en iyi kanıtıdır: *barışsa-* “varmak istemek”, *körügse-* “görmek istemek”, *öpügse-* “öpmek istemek”; *atsa-* “atmak istemek”, *berse-* “vermek istemek”, *öpse-* “öpmek istemek” (Eraslan, 2012, s. 109, 111-112).

Karahanlı Türkçesi dönemi, söz konusu ekin Eski Türkçe dönemine göre farklı örnek ve açıklamalarının bulunduğu bir dönemdir. Bu dönemde Kâşgarlı Mahmud’un Divanu Lugati’t-Türk’te bu ekle ilgili yaptığı açıklamalara bakmak gerekir. Kâşgarlı, Türklerin fiillerden çıkan sıfatlar üzerinde birleştiğini söyleyerek, fiillerden çıkan sıfatlar; yani sıfat-fiiller konusunda *-daçı / -deçi, -ğuçı / -güçi, -ğan / -gen, -guluğ / -gülük ve -ğlı / -gli* ekleri arasında *-sağ / -sek* ekine de değinmiştir [DLT, C-II, 47-58] (Atalay, 2013). Kâşgarlı, bu eki “bir iş yapılmadan önce o işin yapılmasını arzu eden ve sıfat olan bir fail” olarak nitelendirmiştir. Türklerin *ol ewge barışsak ol* “O adam eve gitmek isteğindedir.”, *ol munda turışsak ol* “O burada kalmak dileğindedir.”, *ol berü keligsek erdi, ol ewge kirigsek ol* ve *ol tawar torigsek ol* “O, beri gelmek istiyor.”, “O, eve girmek dileğindedir.”, “O, mal toplamak arzu ediyor.”, *ol er ol tawarsak, bu uragut ol ersek* “O adam mal sever.”, “O kadın erkek arzu eder. Erkeğe düşkün” [DLT, C-II, 54-56] (Atalay, 2013), *tapuşsak er* “hizmet seven adam” [DLT, C-II, 168] (Atalay, 2013) biçimlerinde kullandığını ifade etmiştir.

Kâşgarlı, dördüncü grupta bahsettiği ve “kendisinden haber verilen gizli bir fiili işlemek, failin hakkı olduğu manasına gelen bir sıfatla sıfatlanan fail” dediği *-guluğ / -gülük* sıfat-fiil ekini açıklarken şunları belirtir: Oğuzlardan birtakımları **ج** harfi yerine **س** getirirler: *ol munda barışsak erdi, ol mundın barışsak tegül* derler ki, “onun buradan kalkmak hakkı idi”, “o, buradan gitmeği kurmamıştı” demektir [DLT, C-II, 55-56] (Atalay, 2013). Kâşgarlı, her ne kadar, bazı Oğuz boylarının *-guluú / -gülük* ekindeki **ج** (l) harfi yerine **س** “s” harfi kullandıklarını belirtip *-sağ* ekli bir örnek verse de ekin ünlüsünün nasıl değiştiğini belirtmemiştir. Ayrıca, burada *-sağ* biçiminde belirtilen ek, *-guluğ* ekinden değişme değil, +sA-ğ biçimindeki iki ayrı ekin oluşturduğu ve “bir işi işlemenin kişinin hakkı olduğu” anlamını veren farklı bir kullanım olmalıdır.

Kâşgarlı, eserinin bir başka yerinde “ismi fail” olarak adlandırdığı sıfat-fiiller bölümünde *-sağ / -sek* eki üzerinde durarak, “bir işi işlemek azminde ve dileğinde olmakla vasıflanan faile örnek” anlamında olduğu ve söz konusu ayırmda bu çeşidin az kullanıldığı açıklamasını yapmış ve şu örnekleri vermiştir: *ol at suwgarışsak erdi* “O, atı suvarmak dileğinde, azminde idi.”, *ol anı suwdan keçrüşsek erdi* “O, onu sudan geçirmek için yardım etmek dileğinde ve azminde idi.” [DLT, C-II, 257]. Kâşgarlı, yine ismi fail olarak nitelendirdiği bu eki, “işin kendisinden çıkması arzusunda bulunmak anlamıyla vasıflanan fail için” kullandığını

belirtmiştir: *ol tarıĝ tartıĝsaĝ ol* “O, çiftçiliĝe düşkündür, onu arzu ediyor.”, *ol ewin bezetigsek ol* “O, evini bezetmeĝe düşkündür, onu arzu ediyor.” [DLT, C-II, 319) (Atalay, 2013).

Kâşgarlı'nın yaptığı bu açıklamalara bakıldığında söz konusu ekin Karahanlı Türkçesi döneminde +sAk biçiminde birleşik bir ek olarak ve +sA-k yapısında iki ayrı ek olarak kullanıldığı ve yine bu dönemde bazı deĝişikliklere uğradığı görülmektedir. Kullanım alanı olarak, öncelikle isimlerden bir işe karşı arzu bildiren ve onunla vasıflanan sıfat niteliğinde kelimeler türetmiştir. Ancak, bu dönemde ekin birleşenlerinden biri olan +sA- ekinin geldiği kelimelere bakılacak olursa bu ekin zamanla fiillerden isimler yapan -ĝ / -g ekinin düşmesiyle doğrudan fiillere de eklenir olduğu görülmektedir: *barıĝsa-* > *barsa-*, *keligse-* > *kelse-* “gelmek istemek”, *öpügse-* > *öpse-* “öpmek istemek”... Divanu Lugati't-Türk'te ikili örneklerini gördüğümüz bu durumdan da anlaşılacağı üzere bu dönemde hem isimlere hem de fiillere eklenmiştir. Ercilasun da bu sürecin Kaşgarlı zamanında yeni başladığını düşünerek, bu dönemde fiilden fiil yapma eki -sā-, -sē-'den bahsedilemeyeceğini; ancak fiilden isim yapma eki -g'den veya -g düşünce onun yerine kaim olan -ı, -i, -u, -ü'den sonra -sā-, -sē-'nin geldiğini ve bu ekin *ev-se-*, *et-se-* kelimelerinde olduğu gibi isimden fiil yapma eki olarak kabul edilmesi gerektiği üzerinde durur (1995, s. 455). Korkmaz da bu açıklamalara paralel bir düşünce bildirerek, *kelig-sek* ve *turuĝ-saĝ* gibi örneklerde aradaki -ĝ / -g ünsüzlerinin zamanla eriyip kaybolmalarının -saĝ / -sek eklerini doğrudan fiil kök ve tabanlarına da eklenir duruma getirdiğini (2005, s. 167) belirtmiştir. Ancak, +sA- ekinde görülen deĝişimin ilk örneklerinin Karahanlı Türkçesinden daha önce Eski Uygur Türkçesi döneminde görüldüğü yukarıda belirtilmişti.

Korkmaz, Kaşgarlı Mahmud'un Divanu Lugati't-Türk'teki açıklamalarına dayanarak -sak / -sek ekinin aslında -k /-k eklerindeki geçmiş zaman görevi aşınmış, dilek görevi ağır basmış bir sıfat-fiil eki olduğu ve gerektiğinde *er-* yardımcı fiili ile predikatif (ek-eylem) olarak kullanıldığını belirtmiş ve bugün de doğu Türk lehçelerinde artık sıfat-fiilliğini kaybederek adi sıfat durumuna gelmiş örneklerinin bulunduğunu eklemiştir: Alt. Tel. Leb. *et-sek* “ete düşkün, eti seven”, *erzek* / *er-sek* “erkek düşkün, kadın”, Tel. *kadıt-saĝ* “kadın düşkün, erkek”; Kaz. *aşam-saĝ* “yemeyi seven, obur”; Ka. Balk. *tëlem-sek*, Kır. *tilem-sek* “sürekli dilekte bulunan, dilenci tabiatlı”; Kaz. Kır. *alım-saĝ*, Tel. *alım-zaĝ* “alışveriş seven, alışveriş meraklısı” (2005, s. 166).

Bu değerlendirmelerin ardından, ekin +sA-k yapısıyla iki ayrı ek olarak kullanımları bir kenara bırakılırsa +sAk biçiminde birleşik bir ek olarak Karahanlı Türkçesi döneminde hem fiilden -ĝ / -g eki ile türetilmiş isimlere eklenip onlardan bir işi yapmaya karşı istek bildiren ve doğrudan isimlere gelerek onlardan sıfat mahiyetinde kelimeler türettiği hem de bazı organ ve hayvan adlarında yer aldığı görülmektedir. Anlam olarak ise; kendini bir işe meyilli kabul etme, bir işi yapmayı sevme ve bir işi işlemeyi kendi hakkı kabul etme gibi anlamlar taşıdığı tespit edilmektedir. Bu dönemde birleşik bir ek olarak isimlerden kalıcı isimler yapmada kullanıldığı örnekler ise şunlardır: *tuĝsaĝ* “dul kadın” (çok kere *tul tuĝsaĝ* şeklinde ikili kullanılır.) [DLT, C-I, 468], *ķarsaĝ* “derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi” [DLT, C-I, 473], *kuruĝsaĝ* “kursak, mide; kuş kursağına da böyle denir” [DLT, C-I, 502], *sarmusaĝ* / *samursak* “sarımsak” [DLT, C-I, 527-528] (Atalay, 2013); *kuruĝsaĝ* “gönül” [Kutadgu Bilig, 375], *tulsaĝ* “dul kadın” (*tul tulsak* şeklinde ikili kullanılmıştır.) [Kutadgu Bilig, 3238] (Arat, 1999). Bir örnekte de doğrudan fiile eklendiği ve vücutla ilgili kalıcı bir isim yaptığı görülmektedir: *büksek* “kadında gerdanlık takılan yer; göğsün yukarı tarafı, göğüsten yukarı olan taraf” [DLT, C-I, 476] (Atalay, 2013). Ancak, Karahanlı Türkçesi

üzerine yapılmış bazı çalışmalarda bu eke değinilmediği de tespit edilmektedir (Mansuroğlu, 1979; Hacıeminoğlu, 2008; Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2013).

Harezmi Türkçesi üzerine yapılan çalışmaların pek çoğunda bu ekle ilgili bir bilgi verilmemiştir (Eckmann, 1979; Eckmann, 1996; Toparlı ve Vural, 2007; Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2013; Ata, 2014). Sadece, Kalsın, çalışmasında +sAk ekini addan ad yapan ekler arasında değerlendirmiş ve *bağırşak* “şefkatli, merhametli”, *yüksek* “yüksek (yer); değerli”, *ölügsek* “ölümlü, fani” örneklerini vermiştir (2013, s. 93-94). Bunun yanında, ekin işlek olmasa da muhtelif metinlerde bazı kelimelerin yapımında kullanıldığı görülmektedir: *ķursak* “kursak, mide” [Nehcü’l-Feradis, 299/3], *sarımşak* “sarımşak” [Nehcü’l-Feradis, 25/11] (Eckmann, 2014); *ķursak* [Mukaddimetü’l-Edeb, 232/7] (Yüce, 2014); *ķursak* [Kıyasü’l-Enbiya, 225v/4], *ölügsek* “ölümlü, fani” [Kıyasü’l-Enbiya, 238v/5-6], *sarmuşak* “sarımşak” [Kıyasü’l-Enbiya, 119r/5] (Ata, 1997); *ķarsak* “derisinden güzel kürk yapılan tilki nevinden yabancı bir hayvan” [İbni Mühennâ Lûgati, 174], *sarımşak* “sarımşak” [İbni-Mühennâ Lûgati, 181] (Battal, 1997). Bu dönemde +sAk ekinin isimden isim yapmada kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekler de genel olarak organ, bitki ve hayvan adı gibi isimlerdir. Bunun yanında, *ölügsek* ve *bağırşak* örneklerinde ise, isimlerden sıfat olarak da kullanılan kelimeler türetmiştir. Dolayısıyla, bu dönemde “bir şeye karşı meyilli, istekli olan” anlamı bu iki örnekle devam etmiştir.

Kıpçak Türkçesi üzerine yapılan çalışmaların pek çoğunda bu ekle ilgili bir bilgi verilmemiştir (Gabain, 1979; Pritsak, 1979; Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2013). Tespit edebildiğimiz kadarıyla iki çalışmada bu eke değinilmiştir. Kalsın, Kıpçak sahası eserlerinde isimden isim yapan bir ek olarak sınırlı sayıda kelime kullanıldığını belirtmiştir: *ersek* - *hersek* “erkek düşkün”, *bağırşak* “ciğer”, *bavursak* “seven, sevilen, sevgili”, *sarımşak* - *sarımşak* “sarımşak” (Kalsın, 2013: 93-94). Güner, +sAk ekini addan ad türeten ekler arasında değerlendirerek, *bağırşak* - *bavursak* “bağırşak” < *bağır* - *bavur* “karın” +*şak* ve *ķursak* “kursak” < *ķuruğ* “kuru” +*şak* kelimelerinde organ adı yaptığını, *ölügsek* “ölü, ceset” < *ölüg* “ölü” +*sek* örneğinde ise insan vücuduyla ilgili bir kelime yaptığını belirtmiştir (Güner, 2013: 127). Bunun yanında, ekin işlek olmasa da muhtelif metinlerde bazı kelimelerin yapımında kullanıldığı görülmektedir: *bağırşak* “bağırşak”, [Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî, 22b/13], *ķursak* “kursak” [Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî, 11a/12], *sarımşak* “sarımşak” [Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî, 9a/11] (Toparlı, Çögenli ve Yanık, 2000); *boķşak* “yaya sarılan bir nevi kayış” [Kıpçak Türkçesi Sözlüğü]; *ķarsak* “1. bozkır tilkisi 2. çakal” [Kıpçak Türkçesi Sözlüğü] (Toparlı, Vural ve Karaatlı, 2007); *sarmuşak* - *sarmuşak* “sarımşak” [Ed-Düretü’l-Mudiyeye fi’l-Lûgati’t-Türkiyye, 7a/6 - 7a/6] (Toparlı, 2003); *saramşak* “sarımşak” [El-Kavâninü’l-Külliyeye Li-Zabti’l-Lûgati’t-Türkiyye, 71a/11] (Toparlı, Çögenli ve Yanık, 1999); *ölügsek* “ölü, ceset, cenaze” [Kitâbü’l-Ef’âl, 20b/6] (Eminoğlu, 2011). Görüldüğü üzere, bu dönemde belirli birkaç sözcükte +sAk eki, isimden isim yapmada kullanılmıştır. Bu örnekler de organ, bitki, araç gereç ve hayvan isimleridir. Bunların yanında, bir örnekte de (*ölügsek*) ölümle ilgili bir kelime yaptığı görülmüştür. *bavursak* örneğinde ise, “bir şeye karşı istek ve meyil bildiren” anlamıyla isimden sıfat olarak kullanılan bir kelime türetmiştir.

Çağatay Türkçesi dil bilgisi çalışmalarında bu eke değinilmemiştir (Eckmann, 1979; Eckmann, 1996; Eckmann, 2012). Fakat, yapmış olduğumuz incelemelerde bu ekin Çağatay Türkçesine ait bazı metinlerde şu kelimelerin yapımında kullanıldığı görülmektedir: *bağırşak* “1. bağırşak 2. bağırma, bağırış” [Lûgat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî, 154], *ķarsak*

“tilkiye benzer, sincaptan büyük, karnı çil tilki benzeri bir hayvan türü” [Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî, 442], *ķudusaķ* “1. kursak, kuşların birinci midesi 2. sarık” [Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî, 474], *ķursaķ* “kursak, kuşların birinci midesi” [Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî, 477] (Durgut, 1995), *susaķ* “1. teşne, çömçe, büyük kaşık, süzücü alet 2. girdap, suyun döne döne akması” [Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî, 383], *sarımsaķ* “sarımsak” [Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî, 362]; *ķursaķ* “kursak, kuşların birinci midesi” [Gül ü Nevruz, 31/11] (Orak, 1995); *ķursaķ* “kursak” [Şiban Han Divanı, 2b/12], *susaķ* “su kabı” [Şiban Han Divanı, 142b/10] (Karasoy, 1998); *sarımsaķ - sayımsaķ* “sarımsak” [Çağatayca Fıkıh Kitabı, 103a/21 - 124b/20] (Erbay, 2003); *sayımsaķ* “sarımsak” [Sedd-i İskender] (Tören, 1990). Bu örneklerden yola çıkarak, bu dönemde de isimlerden organ, bitki, araç gereç ve hayvan adı niteliğinde isimler türettiği söylenebilir.

Eski Anadolu Türkçesi metinleriyle beraber, ekin Batı Türkçesindeki durumu da görülmeye başlamıştır. Bu dönem üzerine yapılan dil bilgisi çalışmalarında +sAk, -sAk eklerinden bahsedildiği görülmemiştir (Timurtaş, 2005; Şahin, 2009; Gülsevin, 2011; Köktekin, 2011; Gülsevin ve Boz, 2013; Türk, Doğan ve Şerifoğlu, 2013). Ancak, bu dönemin metin ve sözlükleri tarandığında söz konusu eklerin bazı kelimelerin yapımında kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimeler ve geçtiği bazı eserler şunlardır: +sAk (isimden isim yapma eki): *bağırsaķ* “bağırsak” (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009), *bağırsaķ* “bağırsak” [Cerrâh-nâme, 62a/11] (Gürlek, 2011), *bizemsek* “aciz, düşkün, muhtaç” (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009), *ķursaķ* “mide” [Müntahab-ı Şifâ, 43b/7] (Önler, 1990), *ķarsaķ - ķarsaķ* “çakala benzer, postundan kürk yapılan bir hayvan”, *ķursaķ* “1. kursak, mide 2. İdrak, zekâ 3. göğüs”, *ķurumsaķ* “deyyus, pezevenk”, *mehelsek - mehilek - mihilek* “şefkatli, merhametli” (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009), *sarımsaķ* “sarımsak” [Kitâb-ı Fıbb-ı Hîkmet, 20b/20] (Doğan, 2015), *şusaķ - şusaķ - susaķ* “tahta kova, su kabı, maşrapa, çomça” (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009). -sAk (fiilden isim yapma eki): *dutsaķ - tutsaķ* “tutsak, esir” (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009), *unutsaķ - unutsağı* “unutkan” [Kitâb-ı Fıbb-ı Hîkmet, 38b/19- 10b/5] (Doğan, 2015), *unutsaķ - unutsağı - unutsağı* “unutkan”, *utansaķ* “mahcup, utangaç”, *yigrensek* “iğrenici, çok tiksinen” (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009). Örneklerde görüldüğü üzere, söz konusu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde doğrudan isimlere ve fiillere eklenerek onlardan yeni kelimeler türetmiştir. +sAk ekinin büyük oranda isimlerden organ, bitki, araç gereç ve hayvan adı niteliğinde isimler yaptığı görülmüştür. *mehelsek - mihelsek - mihilek* ve *bizemsek* örneklerinde ise, isimden sıfat olarak da kullanılan kelimeler türetmiştir. -sAk eki ise, bu dönemde fiilin gösterdiği işi üzerinde nitelik olarak taşıyan sıfat mahiyetinde kelimeler türetmiştir: *dutsaķ - ùtsaķ*, *unutsaķ - unutsağı - unutsağı*, *utansaķ*, *yigrensek*. Eski Anadolu Türkçesi döneminde isimden isim yapan +sAk ekinin kullanımı ve örnekleri Türkçenin önceki devirleri ile benzerlik göstermektedir. Ancak, fiilden isim yapan -sAk ekinin bu dönemde önceki devirlerden daha farklı fiillerden sıfatlar türettiği görülmektedir.

Türkiye Türkçesi üzerine yapılan muhtelif dil bilgisi çalışmalarında +sAk eki isimden isim yapma ekleri arasında, -sAk eki ise fiilden isim yapma ekleri arasında değerlendirilmiştir. Korkmaz, isimden isim yapan +sAk ekini değerlendirirken; işlek bir ek olmadığını, eldeki sayılı örneklerin tarihi dönemlerde yapılmış türetmelerin uzantıları olduğundan ekin eklendiği sözlerin şekil yapısında ve işlevinde bazı değişmelerin olduğunu ve bu nedenle de çok kez +sAk'lı kelimelerin ilk şekillerini bulmanın zor olduğunu belirtip şu örnekleri vermiştir: *aksak*, *bağırsaķ*, *boğazsaķ* “obur”, *burunsaķ* “hayvanlarda burun başlığı, burun ipi”, *ersek* “erkek düşkünü kadın”, *dirsek*, *kursaķ*, *ölümsek* “ölümcül, zayıf, cılız”, *sarımsaķ*, *savsak* “ihmalci”, *tutsaķ* “esir”, *tüm-sek*, *yüksek*. Fiilden isim yapma ekleri

arasında değerlendirdiği *-sAk* eki için ise, *-sAk < -sA-k < -Ig+sA-k* açıklamasını yaptıktan sonra; fiilden tek tük ad ve sıfat türeten ölü bir birleşik ek olduğunu, eldeki bir iki örneğe göre “fiilin gösterdiği işi üzerinde nitelik olarak taşıyan” veya “o işe meyilli, istekli olan” anlamında ad ve sıfatlar türettiğini belirtip şu örnekleri vermiştir: *savsak* “ihmalci, ihmalkâr”, *tutsak* “esir”, *uysak* “bön, aptal”, *tümsek* (< tüm- “şişmek, tümseklen-”) (2003, s. 61, 105). Korkmaz, yapmış olduğu bu değerlendirmelerde ekin aslında isimden isim yapma eki olduğunu; ancak *-Ig* fiilden isim yapma ekinin düşmesiyle fiilden isim yapma eki hâlini de aldığını belirtmiştir. Fakat, vermiş olduğu örneklerden *aksak* ve *ersek* kelimelerinin *+sAk*, *-sAk* eklerinden değil de *+sA-*, *-sA-* eklerinden *-k* ekiyle türetilmiş olduğu daha uygun görülmektedir; çünkü bu kelimelerin *aksa-* “hafifçe topallamak”, ve *erse-* “erkek istemek” şekilleri de kullanılmaktadır. Yani, bunlar *+sAk*, *-sAk* şeklinde kalıplaşmış bir ekten türetilmiş değildir. Bu arada; *savsak*, *tutsak* ve *tümsek* örnekleri hem isimden isim hem de fiilden isim başlığı altında verilmiştir. Bu kelimelerden *savsak* ve *tutsak* örneklerinin köklerinin fiil olmasından dolayı sadece fiilden isim yapma ekine örnek olarak gösterilmesi daha uygundur. *tümsek* örneğinin ise, kök itibarıyla hem isim (*tüm* “tepe, tümsek, küme”) hem de fiil (*tüm-* “yumrulanmak, kabarmak”) köklerinin bulunması ekin hangi tarafa konacağını karışık bir duruma getirmektedir. *dirsek* kelimesinin ise, *tirsgek* şeklinden geldiğine dair görüşler (Clauson, 1972; Gülensoy, 2007) bulunduğu için burada değerlendirilmesi eke uygun görülmemektedir.

Ergin, sadece fiilden isim yapma ekleri arasında gösterdiği *-sAk* ekinin işlek olmadığını ve *tut-sak* kelimesinde var olduğunu belirtmiştir (2009b, s. 197). Özçelik ve Erten de eki, fiilden isim yapma ekleri arasında gösterip isim ve sıfat olarak kullanılan kelimeler yaptığını belirterek şu örnekleri vermiştir: *tutsak*, *savsak*, *kursak* (2011, s. 85). Son olarak Eker de eki isimden isim ve fiilden isim yapma ekleri arasında göstermiş ve isimden isim yapma için *iraksak*, *yakınsak*; fiilden isim yapma için de *tutsak* örneklerini vermiştir (2011, s. 340, 349). Ergin; Özçelik ve Erten, bu ekten sadece fiilden fiil yapma ekleri arasında bahsederken, isimden isim yapma ekleri arasında bahsetmemişlerdir. Hâlbuki, *+sAk* ekinin bu dönemde isimden isim yaptığı örnekler de bulunmaktadır: *bağırsak*, *burunsak*, *sarımsak* gibi. Korkmaz, *kursak* örneğini isimden isim yapma ekleri başlığı altında verirken, Özçelik ve Erten fiilden isim yapma ekleri başlığı altında vermiştir. Bu durum da *kursak* kelimesinin kökündeki tartışmadan kaynaklanmaktadır. Gülensoy, bu kelimeyi *koğ* (göze veya yemeğe düşen çer çöp, pislik) kökünden getirip şöyle tahlil etmiştir: *koğ+ur-sağ > koruğsağ > korusağ > kurusağ > kursağ* (2007, s. 573). Gülensoy’un eki fiilden isim yapma eki olarak gösterdiği görülmektedir. Buna karşılık, Hatipoğlu ise, kelimenin *kar* “karın” anlamındaki kelimeyle aynı olduğunu söyleyerek *kur* kökünden geldiğini belirtir ve şu değişimi gösterir: *kur+ug+sak > kur+sak* (1974, s. 331).

Eker ve Hengirmen, isimden isim yapma ekine *iraksak* “birbirinden gittikçe uzaklaşan (ışınlar, çizgiler) ve *yakınsak* “1. tek bir noktaya doğru yönelen (ışın), 2. ışıkları aynı noktaya doğru yöneltme özelliği taşıyan (mercek vb.) 3. birbirine gittikçe yaklaşarak uzanan, bir noktaya doğru yönelen (çizgi)” gibi fizik terimlerini örnek vermiştir. Ancak, bu kelimelerin *iraksama* “ışın ya da çizgilerin birbirinden gittikçe uzaklaşarak sonsuza doğru uzanması” ve *yakınsama* “aradaki açıklık sonsuz küçülerek fakat kesişmeden bir noktaya, bir limite doğru yaklaşma” kullanımları olduğu için bunların birleşik bir *+sAk* eki ile yapıldığından çok isimden fiil yapan *+sA-* eki ile fiilden isim ve sıfat olarak kullanılan kelimeler yapan *-k* ekinden türetildiği daha uygun görülmektedir.

Görüldüğü üzere, Türkiye Türkçesi döneminde de +sAk eki, birkaç örnekte de olsa isimden organ, hayvan, araç gereç ve bitki isimleri yapmıştır. Çalışmalarda bahsedilmese de *karsak* “köpekgillerden, soluk kahverengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir memeli türü” kelimesi yine bu dönemde +sAk ekiyle kurulan örneklerdendir. İsimden isim yapma eki olarak kullanılırken, bilhassa Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde bir şeye karşı istek ve meyli bildirme anlamlarından uzaktadır. Bu dönemde kalıcı isimler yapmıştır ve bu örneklerin çoğu Türkçenin önceki devirlerinde de kullanılmıştır. -sAk eki ise fiilden isim ve sıfat olarak kullanılan kelimeler türetmeye devam etmiştir. Bu dönemde de bir işi yapmaya istekli ve meyilli olma anlam özelliği kısmen devam etmektedir: *savsak*, *tutsak*.

Türkiye Türkçesi ağızlarında da +sAk, -sAk ekinin bazı kelimelerin yapımında kullanıldığı görülmektedir. Tespit edebildiğimiz örnekleri şunlardır: +sAk: *arsak* “iplik makarası” (*Alaçam-Samsun; Kızılköy-Tokat; Kızılkaya-Muğla), *bayırsak* “az bayır yer” (*Afşin-Maraş), *boğazsak* “obur, pisboğaz” (İshaldi, Dişli *Bolvadin-Afyon; *Susurluk-Balikesir; Üçüyük *Altıntaş-Kütahya; İğneciler *Mudurnu, *Düzce-Bolu; Çorum; Ziyere-Amasya; *Niksar-Tokat; Karakuş *Ünye-Ordu; *Afşin, *Elbistan-Maraş; Sivas; Yozgat; Hamurcu *İncesu-Kayseri; Kayapa-Edirne), *bogarsak* “obur, pisboğaz” (*Eşme-Uşak; *Yerköy-Yozgat), *boğarsak* “obur, pisboğaz” (Amasya, Yozgat), *boğassak* “obur, pisboğaz (genellikle çocuk)” (Dereçine *Sultandağı-Afyon), *buğarsak* “obur, pisboğaz” (*Sungurlu-Çorum, *Sorgun-Yozgat), *buğazsak* “obur, pisboğaz” (*Merzifon-Amasya, *Afşin, *Elbistan-Maraş), *bunsak* “sıkıntı verici, loş, nemli” (Kayseri), *burunsak (I)* “1. Anasını emmemesi için buzağların burnuna geçirilen başlık 2. Hayvanların burunlarına takılan ip” (1. Kozluca *Keçiborlu-Isparta, *Merzifon-Amasya, *Şebinkarahisar-Giresun, *Refahiye-Erzincan, Maraş, *Koyulhisar-Sivas, Şeref, Kavaklıdere *Yatağan-Muğla 2. Karakuş köyleri *Ünye, *Mesudiye-Ordu, *Koyulhisar, *Suşehri-Sivas, Kayseri, Şeref, Kavaklıdere *Yatağan-Muğla), *burunsak (II)* “Hayvanın yem yemesini engellemek için başına takılan aygıt” (Tekkeköy-Denizli), *gensek* “istekli, iştahlı” (Hisarcık-Kayseri), *korsak (I)* “sulak yer” (*Hayrabolu-Tekirdağ), *korsak (II)* “maşa” (*Seben-Bolu), *sinirsek - siñirsek (I)* “ıslak odun, yaş ağaç” (Çığrı *Dinar-Afyon, Alâaddin *Acıpayam, *Çivril-Denizli, Niğde, *Mersin köyleri-İçel), *sinirsek-siñirsek (II)* “güç kırılan, kırılmaz, sert (odun vb. için); güç pişen, iyi pişmemiş (et, sebze vb. için); bayat, kurumuş, sertleşmiş (ekmek, leblebi vb. için); sert, sinirli (et için); az kuru (Salda *Yeşilova-Burdur, Seyit *Çal, Oğuz *Acıpayam, Söğüt-Denizli, Tokat-Eskişehir, *İskilip-Çorum, *Bor-Niğde; Eymir *Bozdoğan-Aydın; Tokat-Eskişehir, Çanılı, Ortabereket *Ayaş, *Nallıhan-Ankara, *Bor-Niğde; Çorum; Yusufça *Göhlhisar-Burdur), *siñirsek (III)* “kalınca yaprakları çiban ve yarayı iyileştirmekte kullanılan, labadaya benzer bir çeşit ot” (*Düzce-Bolu), “ *sokansak* “iğne” (Çorum); -sAk: *utansak* “utangaç” (*Eğirdir köyleri-Isparta; Denizli; *Alaşehir-Manisa; Yeniköy-Balikesir; *Düzce-Bolu; Nefsiköseli *Görel-Giresun; İçel köyleri; Pınarlıbelen *Bodrum, *Milâs-Muğla), *uysak* “aptal, bön, başkasının sözüyle davranan” (Meydan, Navdalı *Mut-İçel). Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edebildiğimiz bu örneklerde isimden araç gereç ismi (*arsak*, *burunsak*, *korsak II*, *siñirsek (III)*, *sokansak*), yer ismi (*bayırsak*, *korsak II*) ve sıfat (*boğazsak*, *bunsak*, *gensek*, *sinirsek-siñirsek (I) (II)*) olarak kullanılan kelimeler yapmada, fiilden ise sıfat (*utansak*, *uysak*) olarak kullanılan kelimeler türetmede kullanıldığı görülmektedir. Anlam olarak ise, bir şeye karşı istek ve meyil bildiren anlamı ile fiilin gösterdiği şeyi nitelik olarak üzerinde çok taşıma, ona çokça sahip olma anlamı devam etmektedir.

1.1.1. +sAk, -sAk Birleşik Eklerini +sA-k, -sA-k Birleşik Olmayan Eklerden Ayırt Etme

Birleşik ekler, birden fazla ekin birleşmesinden oluşan eklerdir (Korkmaz, 2007, s. 46). Birleşik olma durumu, ekin kullanıldığı kelimedeki birleşenlerine ayıramayacağı anlamına gelir. Ancak, Türkçede bazı kelimelerde birleşik olarak kullanılan eklerin her kelimedeki birleşik kullanılacağı sonucu ortaya çıkmaz. Bu ekler, bazı kelimelerde gerçekten parçalanamaz bir durumda birleşik ekken bazı kelimelerde ise parçalarına ayrılabilir birkaç ekten oluşmaktadır. Türkçede bu özelliğe sahip eklerden biri de +sAk, -sAk birleşik ekleridir. Banguoğlu, -sek ekinin değerlendirmesinde bu durumu belirtmiş ve bu eki almış olarak görünen kelimelerden hangilerinin -sek, hangilerinin -se-k yapısından geldiğini bilmenin zorluğuna dikkat çekmiştir. Daha sonra -se-k olarak iki ayrı ek biçimindeki kullanımına er-se-k “erkek delisi (kadın)”, -sek biçiminde birleşik olarak kullanımına ise su-sak “su kabı” kelimesini örnek vermiştir (2004, 198).

Yukarıda da belirtildiği üzere, bu ekler +sA-k ve -sA-k biçiminde iki birleşenden oluşmaktadır. Dolayısıyla da, birleşik hâlinde +sAk, -sAk biçimlerini almıştır. Bu eklerle oluşturulan kelimeleri artık birleşenlerine ayırmak mümkün değildir. Bu eklerle oluşturulmuş organ, hayvan, araç gereç, bitki ve çeşitli kavram adlarındaki kullanımlar iki ayrı ek biçiminde düşünülemez. Türkçenin çeşitli dönemlerinde yer alan *bağırsak*, *boğazsak*, *burunsak*, *karsak*, *kursak*, *sarımsak*, *savsak*, *unutsak*, *utansak*, *tutsak*, *tümsek*, *yüksek* gibi örnekler Türkiye Türkçesinde eş zamanlı olarak ele alındığında söz konusu ekin birleşik olarak kullanıldığı kelimelerdir. Çünkü, bu kelimelerin *bağırsa-*, *boğazsa-*, *burunsa-*, *karsa-*, *kursa-*, *sarımsa-*, *unutsa-*, *utansa-*, *tutsa-*, *tümse-*, *yükse-* gibi kullanımları eş zamanlı olarak yoktur. Dolayısıyla bu kelimeler birleşik ek yapısıyla oluşturulmuşlardır ve iki ek birbirinden ayıramaz. Buna karşılık *aksak*, *barırsak*, *ıraksak*, *kirigsek*, *turırsak*, *yakınsak* gibi örneklerde ise söz konusu ek birleşik olarak değil, +sA-k, -sA-k biçiminde iki ayrı ek hâlinindedir. Çünkü, söz konusu kelimelerin kullanıldığı dönemlerdeki eş zamanlı değerlendirmesinde *aksa-*, *barırsa-*, *ıraksa-*, *kirigse-*, *turırsa-*, *yakınsa-* biçimleri vardır. Bu açıdan bakıldığında DLT’de Kâşgarlı Mahmud’un +sAk ekiyle ilgili verdiği sıfat-fiil örnekleri aslında ekin +sA-k biçiminde birleşik olmayan hâline örnektir, denebilir.

Bu konuda Türkiye Türkçesindeki *savsak* kelimesinin durumuna açıklık getirmek gerekir. Bu kelimenin her ne kadar Türkçe Sözlük’ün çevrimiçi kısmında *savsa-* “savsakla-, ihmal et-” biçimi olsa da bu biçim Türkiye Türkçesinde *savsadı*, *savsamış*, *savsar* biçimlerinde kullanılmaz. Bunun yerine *savsakladı*, *savsaklamış*, *savsaklar* biçimleri kullanılır. Bu da söz konusu kelimedeki -sAk ekinin birleşik bir ek özelliği kazandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu konudaki eş zamanlı değerlendirmeler önemlidir.

1.1.2. Bağırsak Kelimesi Özelinde +sXg, +sXk Ekleriyle +sak Eki Arasındaki İlişki

Bazı Türkçe dil bilgisi çalışmalarında dile getirilen +sXg, +sXk / +sak denkliliği veya değişmesi konusuna bir açıklık getirmek gerekir. Bu konuda Banguoğlu, -sek adları başlığı altında -sek ekinin -se-k > -sek biçiminde oluştuğunu (2004, s. 198), -sik adları başlığında ise -sik ekinin -si-k > -si-k yapısıyla oluştuğunu belirtmiştir. Buna ek olarak da -se ve -si fiilleri arasında olduğu gibi -sek ve -sik adları arasında da karıştırmanın olduğuna dikkat çekmiştir (2004, s. 201). Yani -sAk ekinin başka, -sXk ekinin başka bir yapıdan geliştiğini belirtmiştir. Ancak buna rağmen *bağırsak* < *bağarsuk* örneğini vererek bir değişim belirtmiştir (2004, s. 198). Korkmaz da +sAk eki için +sA-k (2003, s. 61), +sIk / +sUk eki için ise +sI-k (2003, s. 63) yapısına işaret etmiştir. Ancak örneklerde *bağırsuk* > *bağırsak* biçiminde bir değişim

göstererek önceki yapının sonrakinin ilk aşamasıymış gibi bir durum ortaya koymuştur (2003, s. 63). Hengirmen de fiilden isim yapan -sak ekinden bahsederken onu -sak (-sek, -sık) biçiminde vermiştir (2006, s. 313). Görüldüğü üzere, bu bilgiler için bir açıklamaya ihtiyaç vardır. Bunun için de iki ekin *bağırsak* kelimesi özelinde tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımlarına bakmak gerekir.

Gabain, +suğ, +sük ekine örnek olarak *baàarsuğ* “bağırsak” kelimesini vermiştir (2007, s. 45). Bunun yanında Gabain, çalışmasının *dizin* kısmında *baàursak* örneğine de yer vermiştir (2007, s. 139). Ancak bu örneğin metinde geçtiği yer kontrol edildiğinde *baàarsuğların* biçiminde yazıldığı görülmektedir (2007, s. 119). Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü adlı eserinde hem *baàarsuğ*, *baàursuğ*, *baàursuğ* biçimlerine hem de *baàursak* biçimine yer vermiştir. *Baàarsuğ*, *baàursuğ*, *baàursuğ* biçimlerini organ adı olan *bağırsak* anlamında, *baàursak* biçimini ise hem organ adı olan *bağırsak* hem de *merhamet* anlamında vermiştir (2011, s. 30-31). Ekmen, tez çalışmasında bu organ adının Eski Uygur Türkçesinde *bagırsuk*, *bagarsuk* ve *bagursuk* biçimlerinde olduğunu belirtmiştir (2018, s. 203). Başdaş, bir organ adı olan *bağırsak* kelimesinin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki durumunu konumuzla alakalı kısmıyla şöyle vermiştir: *ET. bağırsak, DLT. bagırsuk, Kzk. bawırsak, Krg. boorsok* (2006, s. 47). Tufar, söz konusu organ adıyla ilgili kullanımları çeşitli kaynaklardan taramış ve tarihî Türk lehçelerinde *bagırsuk*, *baàursak*, *baàursak*; çağdaş Türk lehçe ve ağızlarında ise *bağırsak*, *baarsak*, *baarsık*, *bağırsag*, *boğursak*, *bavursak*, *borsok*, *ba:rsık* gibi biçimlerin bulunduğunu belirtmiştir (2010, s. 292). Tufar’ın tespit ettiği örneklerle ilgili Tarihî lehçelere bakıldığında +sak ekli biçimlerin Tarihî Kıpçak Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesiyle başladığı görülür (2010, s. 292). Tarihî Kıpçak Türkçesinde *baàarsuğ*, *baàursak*, *buvarsık* (Toparlı, Vural ve Karaatlı, 2007, s. 21) ve Eski Anadolu Türkçesinde *baàarsak*, *baàarsuğ*, *baàursuğ*, *baàarsık*, *baàursuğ*, *boàarsuğ* (Yeni Tarama Sözlüğü, 2009) gibi hem +sAk ekli hem de +suk ekli farklı biçimler görülür. Aynı organ adının Derleme Sözlüğü’nde *bağarsak*, *bağırsık*, *bağarsuk*, *bağarsıg* gibi pek çok farklı biçimi vardır (2009). Söz konusu organ adının Tarihî Kıpçak Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi öncesinde +sak ekli biçiminin bulunduğu yeterince kanıtlanmış değildir. Tarihî Kıpçak Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesiyle birlikte Türk yazı dillerinde bu organ adının +sak ekli biçimleri de açıkça görünür olmuştur. Aslında Türkçenin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde aynı organ adının +sak, +suk / +sok olmak üzere farklı eklerle yapılan biçimleri vardır. Dolayısıyla, söz konusu organ adında iki ek bakımından bir anlam kesişmesinin yaşandığı ve bu iki ek arasında tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri arasında farklı tercihlerin olduğu görülmektedir. Bazı yazı dillerinde farklı ağızların etkisiyle ikili kullanımlar da olmuştur. Hatta Eski Anadolu Türkçesine bakılacak olursa *bağarsuk* ve *bağarsak* biçimlerinin aynı eserde bir arada bulunduğu da görülür (Doğan, 2015, s. 410). Bu durumlar da *bağırsak* biçiminin *bağarsuk* biçiminden değişmediğini, iki farklı ekten birinin aynı organ adında farklı Türk boylarınca tercih edildiğini göstermektedir.

Bu sebeple *bağarsuk*, *sumsuk*, *sümsük*, *tansık / tañsuk*, *yüksük* gibi kelimeler +sXg, +sXk birleşik ekleriyle; *bağırsak*, *boğazsak*, *kursak*, *tutsak*, *tümsek*, *unutsak* gibi kelimeler ise +sAk veya -sAk birleşik ekleriyle kurulmuştur, denebilir.

SONUÇ

İsimden isim yapma eki olan *+sAk*, istek bildiren *+sA-* isimden fiil yapma ekiyle fiilden isim ve sıfat türeten *-k* ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Bu ekin birleşenlerinden olan *+sA-* eki, isimden bir işi yapmaya karşı isteği ve o işe karşı meyli bildiren fiiller yapar: *aşsa-* “yemek yemek istemek”, *evse-* “evini özlemek”, *susa-* “su içmek istemek”... Diğer bir birleşen *-k* eki ise, fiillerden eylemin bildirdiği işin nitelik olarak üzerinde bulunduğunu gösteren sıfat mahiyetinde kelimeler yapar: *alıgsak* “almak isteyen”, *berigsek* “vermek isteyen”, *tutugsak* “tutmak isteyen”... Birleşmiş hâliyle bu ek, Eski Türkçe döneminden itibaren isimlerden bir şeye karşı istek ve meyil bildiren sıfatlar ve bu anlamın kayb olduğu organ, araç gereç, bitki ve hayvan ismi gibi kalıcı isimler türetmiştir: *keksek* “kinli, kindar”, *yaramsak* “sadık, baş eğin”, *bağırsak* “bağırsak organı”, *burunsak* “hayvanların burnuna takılan ağaç halka”, *kursak* “kursak; mide”, *susak* “su kabı, maşrapa”...

Fiilden isim yapma eki olan *-sAk*, fiilin gösterdiği işi nitelik olarak üzerinde taşıyan ve bir işi yapmaya karşı istek ve meyil bildiren sıfatlar ile fiillerden isimler türeten bir birleşik ektir: *unutsak* “unutkan”, *utansak* “mahcup, utangaç”, *uysak* “aptal, bön”; *büksek* “kadında gerdanlık takılan yer; göğsün yukarı tarafı, göğüsten yukarı olan taraf”, *tutsak* “esir”...

Görüldüğü üzere, birleşik bir ek olarak isim ve sıfat mahiyetinde kelimeler türeten bu ek, hem isimden isim yapmada hem de fiilden isim yapmada kullanılmıştır. Hem isme hem de fiile gelen örneklerinin doğrudan *+sAk* ekinde olmasa da ekin birleşenlerinden biri olan *+sA-* ekinin Eski Uygur Türkçesi döneminde iki şekilde de kullanılıyor olması (*+sA-* ve *-sA-*) bu dönemden itibaren hem isme hem de fiile gelmeye başladığının en iyi kanıtıdır: *barıgsa-* “varmak istemek”, *körügsa-* “görmek istemek”, *öpügsa-* “öpmek istemek”; *atsa-* “atmak istemek”, *berse-* “vermek istemek”, *öpse-* “öpmek istemek” (Eraslan, 2012: 109, 111-112). *-sAk* şeklinde doğrudan fiile geldiği örnekler ise, Eski Uygur Türkçesi döneminde görülmesi de Karahanlı Türkçesi döneminde bir örnekte gözlemlenmiştir: *büksek* “kadında gerdanlık takılan yer; göğsün yukarı tarafı, göğüsten yukarı olan taraf”.

Eski zamanlarda bu ekle isimden isim yapısında oluşturulan kelimeler günümüze kadar birtakım değişikliklere uğrayarak gelmiştir. Bu değişiklikler de kelimelerin kökünü ve taşıdığı anlamı kestirmeyi bugün için zorlaştırmıştır. Eski Türkçe döneminde, yapı bakımından sadece isimlere eklenip onlardan isim ve sıfat olarak kullanılan kelimeler türettiği; anlam bakımından ise, eklendiği sözcüğe bir şeye karşı istekli, meyilli olma ve ismin sahip olduğu anlamı üzerinde vasıf olarak bulundurma gibi iki farklı anlam özelliği kattığı gözlemlenmektedir.

Orta Türkçe döneminde ekin Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçelerindeki kullanımları genel olarak birbirine benzemektedir. Bu dönemlerde genellikle isimlerden organ, bitki, araç gereç ve hayvan ismi niteliğinde kelimeler türetmiştir. Bunun yanında Kâşgarlı Mahmud’un açıklamalarından ekin *+sAk* biçiminin yanında iki ayrı ek olarak *+sA-k* kullanımının da sıkça yer aldığı anlaşılmaktadır.

+sAk, *-sAk* ekleri Eski Anadolu Türkçesi döneminde de hem isimden isim hem de fiilden isim yapma eki olarak kullanılmıştır. İsimden isim yapma ekinin bu dönemdeki kullanımı Türkçenin önceki devirleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak, bu dönemde diğer devirlerden daha çok sayıda fiillerden isim ve sıfat olarak kullanılan kelimeler türettiği tespit edilmiştir: *dutsak*, *tutsak*, *unutsak*, *utansak*, *yigrensek*.

Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ağızları açısından bakıldığında, bu ekin geldiği kelimeye bir şeye karşı istek ve meyil anlamı vermesi sadece bir kelimeyle sınırlıdır: *boğazsak* "obur, pisboğaz, yemeğe düşkün". Bunun yerine, fiilin sahip olduğu anlamı üzerinde nitelik olarak çokça bulundurma, ona çokça sahip olma daha ağır basmaktadır: *tutsak, unutsak, utansak, uysak*. Geriye kalan örneklerde ise, genel olarak hayvan, organ, yer, araç gereç ve bitki ismi oluşturduğu görülmektedir: *arsak, bağırsak, bayırsak, burunsak, karsak, korsak, kursak, sarımsak, sokansak...*

+sAk, -sAk ekleri, Türkçede kelime yapımında kullanılmasına karşılık Türkçenin tarihi devirleri üzerine yapılan dil bilgisi çalışmalarında pek yer bulmamıştır. Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda ise, bu eklerle hiç değinilmediği görülmüştür. Bu nedenle eklerin Eski Anadolu Türkçesinde hem isimden isim hem de fiilden isim yapma ekleri arasına dâhil edilmesi gerekmektedir.

Türkçede eklerin yaşanan ses olayları nedeniyle kategori değiştirdiği görülmektedir. Başlangıçta isimden isim yapma eki olan +sAk, fiillerden isim yapma eki olan -g ekinin zamanla düşmesi ile doğrudan fiillere de eklenir olmuştur. Bu durum, onu fiilden isim yapma eki hâline de getirmiştir.

Türkçenin tarihi devirlerinden günümüze kadar genel olarak, eklendiği kelimeye şu iki dil bilgisel anlamı kattığı görülmüştür: 1. Bir şeye veya bir işi yapmaya karşı istekli olma, 2. Fiilin taşıdığı anlamı nitelik olarak üzerinde bulundurma, ona yatkın olma. Bunun yanında; organ, hayvan, bitki, araç gereç ve yer ismi yapmada da kullanıldığı; fakat bu örneklerde saydığımız anlamlarından uzaklaşarak kalıcı isimler oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bu ekle kurulmuş kelimelere örnekler verirken birleşmiş olarak +sAk, -sAk yapısında kurulanlar ile henüz birleşmemiş olan ve +sA-k, -sA-k yapısında kurulanları birbirine karıştırmamak gerekir. Türkçenin çeşitli dönemlerindeki *ak-sa-k*, *bar-ı-g+sa-k* "varmak isteyen", *kir-i-g+se-k* "girmek isteyen", *tut-u-g+sa-k* "tutmak isteyen" gibi örnekler birleşik +sAk, -sAk eklerine örnek değildir.

Son olarak ise organ adı olan *bağırsak* / *bağırsuk* kelimesi özelinde +sXg, +sXk > +sak yönünde bir değişimin olmadığı görülmektedir.

SUMMARY

In Turkish, the most typical agglutinative language, the derivative, functional and semantic features of suffixes receive critical attention. Thus, the present study focuses on the derivative, functional and semantic features of compound suffixes +sAk and -sAk, two of the derivational suffixes in Turkish. The study begins with a literature review on suffixes. Then, derivative and semantic features of suffixes are presented within the context of their uses in old and modern Turkish dialects. The study examines how suffixes were used in different eras of the Turkish language, what words they formed by being added to nouns and verbs, and whether they were included in linguistics studies on various periods of the Turkish language. To do so, some examples on the use of these suffixes are extracted from significant works on historical periods of the Turkish language, reviews of these works, and modern linguistics studies.

In the study, it is shown that in early periods of the written Turkish language, the suffix (+sAk) was used for forming from another noun. However, it is understood that in

later periods, it was directly added onto verbs and functions as a suffix (-sAk) that forms nouns from verbs since the suffix -g in the noun from which it derives is omitted. Thus, the suffix underwent a derivative change although its semantic feature did not change.

As the suffixes analysed in this study are found in basic vocabularies such as *body parts, plants, animals, and tools*, they are considered to have been used since early periods of the Turkish language. However, this makes revealing semantic features of old uses impossible. On the other hand, some words in various Turkish dialects such as *boğazsak, ölümsek, tulsak* "widow", *tutsak, unutsak* "absent-minded", *utansak* "shy", *uysak* "imbecile, stupid" illustrate that the suffix results in a semantic change on the word it is added, meaning *desire for or inclination to something; having a characteristic*.

The +sAk, -sAk suffixes, which have some derivative and semantic features in Turkish, are not included in linguistics studies on historical periods of the Turkish language. Similarly, it is seen in studies on Old Anatolian Turkish that no reference is made to these suffixes. However, it is known that this suffix formed many words such as *unutsak, utansak, yigrensek, kurumsak* in Old Anatolian Turkish. Thus, they should be included in the list of suffixes which form nouns from nouns and verbs in Old Anatolian Turkish.

In modern Turkish, the suffix +sAk is seen in some body parts, animal and plant names, and tools such as *bağrsak, sarımsak, kursak, and karsak*. However, the use of -sAk is more limited as in the examples of *savsak* and *tutsak*.

In our linguistic studies, it is understood that these compound suffixes are mistaken for some other suffixes (+sA-k, -sA-k) which are formed from two different suffixes. Thus, certain words used in various periods of the Turkish language such as *ak-sa-k, bar-ı-g+sa-k* "desiring to arrive", *kir-i-g+se-k* "desiring to enter", *tut-u-g+sa-k* "desiring to hold" do not set an example for the compound suffixes +sAk, -sAk. On the other hand, in such words as *korsak* "tongs", *sinirsek* "hard to break, robust, tough (like wood)", *sokansak* "needle", *tutsak, unutsak, utansak* and *yüksek*, uses of compound suffixes +sAk, -sAk are seen. The easiest way to differentiate between these suffixes is to concurrently analyse the word in its own period of use.

Lastly, it is revealed in the present study that, contrary to former studies, the word *bağrsak* in modern Turkish is not derived from *bağırsuk*. Therefore, no suffix change as +suk > +sak can be argued for this word.

Makale Bilgileri

<i>Etik Kurul Kararı:</i>	Etik Kurulu Kararından muaftır.
<i>Katılımcı Rızası:</i>	Araştırmada herhangi bir insan katılımcı yoktur.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
<i>Telif Hakları:</i>	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Article Information

<i>Ethics Committee Approval:</i>	It is exempted from the Ethics Committee Approval.
<i>Informed Consent:</i>	No human participants in the study.
<i>Financial Support:</i>	No financial support from any institution or Project
<i>Conflict of Interest:</i>	No conflict of interest.
<i>Copyrights:</i>	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

- Arat, R. R. (1999). *Kutadgu Bilig-I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Argunşah, M. & Sağol Yüksekaya, G. (2013). *Karahanlıca Harezmiye Kıpçakça dersleri*. İstanbul: Kesit Yay.
- Ata, A. (1997). *Şihsâsü'l-Enbiyâ II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2014). *Çağatay Türkçesinin ilk devresi Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yay.
- Atalay, B. (1941). *Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2013). *Divanü Lûgat-it Türk (Çeviri) I-II-III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2013). *Divanü Lûgat-it Türk (Çeviri) IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Başdaş, C. (2006). Türkçe organ adlarında kelime sonu -k ünsüzü ve çokluk. *İlmî Araştırmalar*, 21, 45-57.
- Battal, A. (1997). *İbni-Mühennâ Lûgati*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische grammatik der İslamischen litteratur-sprachen mittelasiens*. Leiden: E. J. Brill.
- Bulak, Ş. (2012). Türkçede +sA- isimden fiil yapma eki. *Turkish Studies*, 7(3), 683-708.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Canpolat, M. & Önlü, Z. (2007). *Edviye-i Müfredde*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London: Oxford At The Clarendon Press.
- Deny, J. (2012). *Türk dil bilgisi* (A. U. Elöve, Çev.; A. Benzer, Uy.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Doğan, A. T. (2015). *Kitâb-ı Fıbb-ı Hîkmet (İnceleme-metin-dizin)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Durgut, H. (1995). *Şeyh Süleymân Efendî-i Buhârî Lûgat-i Çağatay ve Türki-i Osmânî (Cild-i Evvel) adlı eserin transkripsiyonu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Eckmann, J. (1979). Harezmi Türkçesi. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (183-223). Ankara: Sevinç Matbaası.
- (1979). Çağatayca. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (225-262). Ankara: Sevinç Matbaası.
- (1996). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine araştırmalar* (O. F.Sertkaya, Yay.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2012). *Çağatayca el kitabı* (G. Karaağaç, Çev.). İstanbul: Kesit Yay.
- (2014). *Nehcü'l-Ferâdis* (S. Tezcan & H. Zülfikar, Yay.; A. Ata, Dizin-Sözlük). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Ediskun, H. (2010). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yay.

- Ekmen, B. C. (2018). *Eski Uygur Türkçesi metinlerinde organ adları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Eminoğlu, E. (2011). *Kitâbü'l-Ef'âl*. Ankara: Akçağ Yay.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Erbay, F. (2003). *Muhammed Bin Ahmedü'z-Zâhid'e ait Çağatayca bir fıkıh kitabı (İnceleme-metin-dizin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ercilasun, A. B. (1995). Kâşgarlı Mahmud'da -sĀ- / -sĒ- eki. *Türk Dili*, 521, 449-455.
- Erdal, Ma. (1991). *Old Turkic word formation: A functional approach to the lexicon*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Ergin, M. (2008). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2009a). *Dede Korkut Kitabı-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2009b). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Gabain, A. V. (1979). Eski Türkçe. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (31-72). Ankara: Sevinç Matbaası.
- (1979). Codex Cumanicus'un dili. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (73-118). Ankara: Sevinç Matbaası.
- (2007). *Eski Türkçenin grameri* (M. Akalın, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Gülsevin, G. & Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi grameri*, İstanbul: Kesit Yay.
- Gürlek, M. (2011). *İbrahim bin Abdullah'ın Cerrâh-nâme (Alâ'im-i Cerrâhîn) adlı eseri (Giriş-metin-sözlük)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Haceminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Hatipoğlu, V. (1974). Türkçedeki eklerin kökeni. *Türk Dili*, XXIX, 268, 331-340.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe temel dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kalsın, Ş. (2013). *Harezm Türkçesi grameri -isim-*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karasoy, Y. (1998). *Şiban Han dîvânı (İnceleme-metin-dizin-tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Kaya, C. (1994). *Altun Yaruk (Giriş, metin ve dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Köktekin, K. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Karahanlıca, M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (141-182). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Orak, B. (1995). *Lütfi'nin Gül ü Nevruz'u gramer indeksi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Önler, Z. (1990). *Müntahab-ı Şifâ I giriş-metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Özçelik, S. & Erten, M. (2011). *Türkiye Türkçesi dil bilgisi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Paçacıoğlu, B. (2006). *Türkçenin sözcük dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

- Pritsak, O. (1979). Kıpçakça. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (119-130). Ankara: Sevinç Matbaası.
- (1979). Ermeni Kıpçakçası. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şiveleri içinde* (131-140). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Şahin, H. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Taş, İ. (2005). *Kutadgu Bilig'de söz yapımı* (Yayımlanmış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Derleme sözlüğü I-VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Tarama sözlüğü I-VIII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Tekin, T. (2013). *İrk bitig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Toparlı, R. (2003). *Ed-Düretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Toparlı, R. & Vural, H. (2007). *Harezmi Türkçesi*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Toparlı, R., Vural, H. & Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Toparlı, R., Çögenli, M. S. & Yanık, N. H. (1999). *El-Kavâninü'l-Külliyeye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- (2000). *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Tören, H. (1990). *Ali Şîr Nevâyî, Sedd-i İskenderi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tufar, N. (2010). *Türk dilinde meronimi: organ adları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Türk, V., Doğan, Ş. & Şerifoğlu, Y. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi dersleri*. İstanbul: Kesit Yay.
- Ünlü, S. (2012a). *Harezmi Altınordu Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- (2012b). *Karahanlı Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- (2012c). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an tercümeleleri sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Vural, H. & Böler, T. (2014). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.
- Yüce, N. (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Zülfikar, H. (2011). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.